

Motion till riksdagen

1989/90:U242

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Miljöbistånd till Polen och Baltikum

I Polen i dag lever 12 miljoner människor i s.k. ekologiska katastrofområden, vilket motsvarar nära en tredjedel av Polens befolkning. Ett av de mest drabbade områdena är Katowiceregionen där 98 % av Polens kol bryts i 67 olika kolgruvor. I detta område är cancerfrekvensen 30 % högre än det polska genomsnittet. Spädbarnsdödligheten är fem gånger större än i Sverige. 19 % av barnen föds för tidigt.

I staden Zabrze (i Katowiceområdet) är klorhalten sex gånger större än det polska gränsvärdet, blyhalten tio gånger högre, benspyren 13 gånger större och svavelvätehalten trettio (30) gånger större än gränsvärdet. En stad där *varannan* graviditet ger ett friskt, normalt barn.

I staden Krakow i samma område står Leninstålverket Nowa Huta för 90 % av föroreningarna. Effektiv rökgasrening saknas. Det blir innevånarna som får betala med sin hälsa och sina liv. 26 av 1000 nyfödda dör i späld ålder jämfört med 6 nyfödda i Sverige. Tre gånger fler än i övriga Polen drabbas av lungcancer.

I Maardu i Estland pågår brytning av fosforit. I Maardu är barnen dubbelt så sjuka som i renare områden. Det är framför allt andningsorgan, blod och nervsystem som drabbas. Barnen har oftare rakitis och hudåkommor. I Narva finns Europas fjärde största luftförorenare – två värmekraftverk som drivs med oljeskiffer och som släpper ut 380 000 ton svaveldioxid per år. Luften i Narva är ofattbart dålig. Halterna av koldioxid, sot, ammoniak och tungmetaller ligger 14 gånger högre än de tillåtna värdena. I Sillamäe ligger en urananriktningsanläggning. Här har nästan vart tionde barn tappat sitt hår och vart tredje barn lider av hudsjukdomar.

Den här uppräknningen kunde bli mycket, mycket längre.

Dessa länder tar idag sina första steg mot demokrati, efter att i decennier varit förtryckta av auktoritära regimer. De gamla makthavarna har abdikerat. Nu får som vanligt i historien folket ståda upp i röran.

Till ett av dessa länder, Polen, är regeringen villig att ge den gentila summan av 100 miljoner kronor om året i tre år. Varav större delen ges i form av exportkrediter, som hamnar i svenska storföretagsfickor. Medan Ingvar Carlsson tycker att han har spenderbyxorna på sig ger Sydkorea (!!) på andra sidan jordklotet och utan tidigare kontakter med Polen 2 400 miljoner kronor.

Vpk föreslår...

- att vi i direkt bistånd till Polen ger 800 miljoner under 1990/91, kombinerat med skuldbyten enligt principen dept/nature swap,
- att vi i direkt bistånd till Baltikum ger 200 miljoner under budgetåret 1990/91,
- att biståndet till Östeuropa inte tas från u-landsbiståndet utan anslås av särskilda medel.

Angelägna projekt på kort sikt i Polen

Stöd för att rusta upp samarbetet mellan Polen och Sverige.

Miljövanortssamarbetet är idag fungerande eller på väg att startas mellan ett trettiotal städer i Sverige och Polen. Bland städer med sådant samarbete finns t. ex. Göteborg-Kraków, Uppsala-Torun och Lund-Zabrze. Samarbetet är inriktat på åtgärder inom vatten- och luftvård, avfallshantering m.m. Här deltar såväl myndigheter och politiker som företag, universitet, sjukhus, kyrkor och privatpersoner. Gensvaret är stort och kunde utvecklas än mer om inte vissa delar av kommunallagstiftningen lade hinder i vägen. (Detta tar vi upp i en annan motion.) För att stärka arbetet behövs samordning.

Stöd till miljöorganisationer i Polen. Sverige kan här hjälpa till med kurser och studiematerial i opinionsbildning och föreningsarbete. Ge organisationerna stöd till utländsk litteratur, kontorsutrustning och kopieringsutrustning. Ge stöd till deltagande i möten och konferenser i utlandet. Telekomunikationerna i Polen är idag urusla. För att ett framgångsrikt miljösamarbete skall komma till stånd krävs därför servicecentra för miljövård. Dessa bör ha tillgång till modern telefoniutrustning som telefoner, telefaxar, datorer m.m. Till att börja med bör ett huvudcentrum organiseras i Warszawa.

Stöd till Svensk-Polska miljöföreningens verksamhet i Sverige. Organisationen har visat ett gediget och framgångsrikt kunnande i att stöda ett miljöarbete i Polen. Man planerar nu att utvidga miljösamarbetet. Man vill intensifiera sitt informationsarbete om miljösamarbete med Polen. Utvidga kurs- och praktikmöjligheterna i Sverige för polska studenter, utveckla Katowiceprojektet vidare och fortsätta arbetet för en effektivare energianvändning i Polen.

Stöd till ett samarbete mellan Sverige och Polen på hälsoområdet. Som beskrivs här ovan är hälsoläget akut i delar av Polen. Åtgärder i t ex Katowiceområdet kan inte vänta. Sverige kan bidra med sjukvårdsutrustning (bl.a. engångsmaterial, sprutor, nålar m.m.). På grund av bristande utrustning sprids bl.a. gulsot nästan epidemiskt. Läkemedel saknas också. Här behövs först och främst basvaror till läkemedelsindustrin. Även ett stöd för att få den polska förvaltningen på hälsovårdsområdet att fungera behöver organiseras. Här behövs först och främst organisatörer på managementnivå, som med fördel kan utbildas i Sverige. Stödet kan förmedlas genom Working Committee for Polish-Swedish Medical Cooperation som idag fungerar som en länk mellan den polska hälsovården och ett antal svenska organisationer och företag.

Stöd till Wislaprojektets utformning. Den polska floden Wisla (Weichsel, Vistula) anses av många miljöexperter vara den största enskilda förorenaren av Östersjöns tillrinningsområde. Enligt dessa bedömare kommer ca 30-40

% av de näringsämnen som hamnar i Östersjön från Wislas nederbördsområde. För att kunna börja en analys av vad som måste till i form av ekologiskt tänkande och reningsåtgärder för att stoppa dessa utsläpp måste projektet få resurser till detta.

Basvaror, bl. a. mat, tillhör de mest prioriterade områdena. Här föreslår vi att Sverige bidrar med sitt spannmålsöverskott för att lindra den mest akuta krisen.

Vpk vill att 300 miljoner kronor går till det kortsiktiga stödet.

Långsiktigt strukturellt stöd i kampen för att vända utvecklingen i Polen

1. Reningen av Wisla med bifloder

Vi föreslår ett stöd för att lösa ett av Europas största miljöproblem. Polen saknar nästan helt reningsverk för avloppsvatten. Warszawa är Europas enda huvudstad utan reningsverk. Svenska ambassaden hävdar att 7 000–8 000 reningsverk skulle behöva byggas. Förutom organiska ämnen är floden helt förgiftad av bl a tungmetaller och klorerade organiska ämnen. En beräkning visar att enbart Utrataflodens (en biflod till en biflod till Wisla) rening skulle kosta ca 100 miljoner kronor.

När det gäller Wisla finns redan ett fungerande samarbete mellan bl a den USA-stödda fonden för polska jordbruket (FDPA), flera banker och kreditinstitut i olika länder samt World Wildlife Fund vad gäller skuldbyte (debt for nature swap). I det här fallet byter man Polens utlandsskuld mot miljöinvesteringar. Den polska skulden i Sverige uppgår till ca 2,5 miljarder kronor. Ett sätt att bidra till en fortsättning av Wisla-projektet från svensk sida kan bestå i att Exportkreditnämnden som förvaltar denna skuld får sälja andelar i den polska utlandsskulden, i detta fall till Världsnaturfonden.

2. Energibesparing för att få bra miljö och bra industri

Den svenske ABB-chefen Lundberg gjorde för en tid sedan ett uttalande där han menade att vad Polen behövde först och främst var mer energi för att få hjulen att rulla. Vad som slår en är att mer fel kan man inte ha vad gäller företagande och energi i Polen. Vad Polen behöver för att inte bli än mer miljöförstört och för att hjulen skall rulla även om några decennier är energibesparingar, inte energislöseri. Idag eldar man i hög grad för kråkorna. Energislöseriet är enormt och enda långsiktiga vägen att gå är genom strukturella förändringar inom industrin och gruvnäringen. Vissa gruvor har en så pass miljöförstörande effekt att en rening av Wisla i princip blir omöjlig utan att dessa stängs. Sverige ligger på grund av den debatt vi haft om kärnkraften långt framme på det alternativa energiområdet och kan med modern teknik stödja en ökad användning av alternativa energikällor.

3. Rening och energibesparing i Katowice-området

Det fruktansvärt nedsmutsade Katowice-området är högprioriterat vad gäller rening och energibesparing. Världsbanken arbetar här med projekt som ligger i linje med våra tankar om strukturella förändringar av den tunga indu-

strin. Det räcker alltså inte med den sk end of the pipe-tekniken. Filter i skorstenen klarar inte de långt gående förändringar som behövs. Den tunga industrin måste både spara energi och klara sin rening för att den skall kunna fortsätta att arbeta. Man måste gå till källorna för energislöseri och nedsmutsning. En del av Sveriges stöd kan med fördel kanaliseras genom detta projekt.

4. Omvandling av jordbruket i Polen

Polens jordbruk är mycket ålderdomligt. De enskilda gårdarna är mycket små och tekniskt efterblivna. Den modernisering av jordbruket som är nödvändig måste undvika de misstag som det svenska jordbruket gjort. Här kan Sverige genom sina erfarenheter bidra med mycket för att undvika ytterligare förstörelse av jorden. Sverige kan delta i skapandet av ett tekniskt progressivt, ekologiskt jordbruk. Vi föreslår att en del av vårt stöd går till det polska jordbruket.

Vi föreslår att 500 milj. kronor går till stöd för strukturella förändringar på miljöområdet i Polen.

Miljöförstörelsen i de baltiska staterna

I inledningen till motionen ger vi några miljöbilder från det estniska samhället. En skakande miljöbild. De gigantiska utsläpp i luft och vatten, som verkligen hotar människors livsmiljö, måste drastiskt minskas i Baltikum. För att få en analys av de kort- och långsiktiga miljöproblemen och var varje enskild insats kan göra mest nytta föreslår vi att en miljöattaché tjänst inrättas på konsulatet i Tallinn. Vi föreslår att 200 milj. kronor anslås till stöd för miljöförbättrande åtgärder i Baltikum.

Hemställan

Med hänvisning till det ovan anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att bistånd till Östeuropa inte bör tas från u-landsbiståndet,
2. att riksdagen anslår 300 milj. kr. för budgetåret 1990/91 till angelägna projekt på kort sikt i Polen enligt vad som angetts i motionen,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att Wisla-projektet bör stödjas i enlighet med vad som anförts i motionen,
4. att riksdagen anslår 500 milj.kr. för budgetåret 1990/91 till långsiktigt strukturellt stöd i Polen enligt vad som angetts i motionen,
5. att riksdagen hos regeringen begär att en miljöattaché tjänst inrättas i Tallinn enligt vad som angetts i motionen,
6. att riksdagen anslår 200 milj. kr. för budgetåret 1990/91 till miljöförbättringar i Baltikum enligt vad som angetts i motionen.

Stockholm den 25 januari 1990

Mot. 1989/90

U242

Lars Werner (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

Rolf L Nilson (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)